

ФОРМУВАННЯ Й РОЗВИТОК НАУКОВОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ШКОЛИ В КИЇВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Вступ. Професійна діяльність викладачів закладів вищої освіти багатоаспектна й охоплює викладацьку діяльність, методичну роботу, виховний та організаційний вплив на студентство, самовдосконалення та наукові пошуки. Акцентується увага на науково-дослідницькій діяльності професорсько-викладацького складу ЗВО. Метою статті є аналіз умов формування й розвитку наукової педагогічної школи в Київському університеті.

Результати. Визначено важливу роль вищої освіти у створенні умов для розвитку та професійного становлення особистості. Наукові школи визнано ефективними формами творчого колективного співробітництва вчених і вагомою ознакою розвитку відповідної галузі науки. Здійснено огляд публікацій означеної теми. Визначено характерні ознаки наукової педагогічної школи в Київському університеті: багаторічна наукова продуктивність, що характеризується як кількісними (кількість публікацій, посилань), так і якісними показниками (лідер і члени наукової школи є авторами фундаментальних наукових праць, членами редколегій провідних професійних журналів і збірників); збереження традицій і цінностей наукової школи на всіх етапах її становлення й розвитку, забезпечення спадкоємності в напрямках наукових досліджень, стилю наукової роботи; розвиток атмосфери творчості, новаторства, відкритості для наукових дискусій як у професійній пресі, так і в спілкуванні; об'єднання в наукову школу певного кола талановитих учених, постійне її поповнення обдарованими вихованцями – послідовниками лідера, здатними до самостійного пошуку; активна педагогічна діяльність (кількість здобувачів, аспірантів, докторантів, підручників, навчальних посібників, розробка нових курсів); офіційне визнання державою (науковою спільнотою) важливості наукових досліджень наукової школи (кількість докторів і кандидатів наук, докторів філософії, професорів, доцентів).

Висновки. У діяльності наукової педагогічної школи в Київському університеті реалізуються такі основні функції: виробництво наукових знань (дослідження і навчання); поширення наукових знань (комунікація); підготовка обдарованих вихованців (відтворення).

Ключові слова: наукова діяльність, наукова педагогічна школа, кафедра педагогіки, Київський університет.

Вступ

Сучасне суспільство загалом та українське зокрема не може ані функціонувати, ані розвиватися без науки й наукових досліджень, високих технологій, а також інноваційної діяльності. Інтелектуальною платформою наукового та інноваційного розвитку країни стають заклади вищої освіти, які мають потужний науковий і кадровий потенціал для здійснення наукової й науково-педагогічної діяльності. Безперечним натеper є розуміння визначної ролі вищої освіти у формуванні й укріпленні інтелектуального, культурного, соціального та науково-технічного потенціалу країни. Вища освіта створює умови не лише для розвитку і професійного становлення людини, а й дає розуміння спільності цінностей і приналежності до загального світового соціального та культурного простору. Визначна роль у формуванні культурних цінностей, наукового й інтелектуального потенціалу суспільства безперечно належить закладам вищої освіти, основу яких становить професійна діяльність професорсько-викладацького складу, діяльність багатоаспектна, яка охоплює наукові пошуки, викладацьку діяльність, методичну роботу, виховний та організаційний вплив на студентство, самовдосконалення (Марушкевич, Жиленко, & Кузьменко, 2018).

Вагомою ознакою процесу розвитку науки були й залишаються наукові школи, адже саме вони найбільше впливають на науковий прогрес. Так склалося історично, що з другої половини XIX ст. для науки характерною стає здебільшого колективна діяльність дослідницьких структур, зокрема наукових шкіл. Останні є надзвичайно ефективними формами творчого колективного співробітництва вчених, їхньої кооперації у процесі наукового пошуку. Адже наукова школа виконує всі функції наукової діяльності: дослідження, їхнє поширення й підготовка вчених. Традиційно наукові школи створювалися при університетах.

Мета статті – проаналізувати передумови формування й розвитку наукової педагогічної школи в Київському університеті.

Огляд літератури. Звернення до дослідження проблеми розвитку педагогічного знання та наукової спільноти не втрачають своєї актуальності. Функціонування й розвиток науки детерміновані потребою в подоланні соціально-педагогічних суперечностей між необхідністю підготовки науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації, здатних вести педагогічну й науково-дослідну діяльність у сучасних умовах інноваційного розвитку суспільства, і недостатнім ступенем дослідження потенціалу науково-педагогічної школи як середовища, у якому відбувається професійне зростання молодих науковців і між об'єктивною потребою створення оптимальних умов для максимальної ефективної діяльності дослідницьких колективів і відсутністю державної програми підтримки провідних наукових шкіл України. На думку О. Гнізділової, проблема наукових шкіл в Україні привертає увагу ще й тому, що в наукових та освітніх установах її розглядають не як ефективну форму організації наукової діяльності, а як іміджеві переваги в конкурентному середовищі (Гнізділова, 2014). У сучасній історичній і наукознавчій літературі проблема діяльності наукових шкіл висвітлена досить широко. Багато робіт присвячено безпосередньо феномену наукових шкіл, розкриттю їхньої суті й механізму створення власних наукових концепцій. Натепер існує багато робіт, у яких аналізуються загальні характеристики наукових шкіл. Серед вітчизняних учених пріоритет у розгляді цієї теми належить Д. Зербіно та Є. Хрикову, які досліджували характерні риси, функції наукової школи, її життєвий цикл і вплив наукового лідера на її еволюцію та на процес розвитку галузі наукового пізнання (Зербіно, 2001; Хриков, 2012). Багато досліджень, переважно дисертаційних,

присвячено окремим видатним постатям у різних галузях науки та створеним ними школам.

Результати

Важливим періодом не лише в історії української вищої школи, а й науки була перша половина XIX ст., оскільки саме тоді була заснована та система науково-дослідних центрів, яка надалі неухильно еволюціонувала. У цей період на українських землях набули подальшого розвитку організаційні форми науки, які рівнялися на досвід провідних країн Західної Європи. Значну роль у цьому процесі відіграло створення й організація діяльності Харківського та Київського університетів, які стали провідними науковими центрами. Попри численні звернення прогресивної частини українського суспільства до царського уряду про необхідність відкриття університету на українських землях, жодна петиція не мала позитивної відповіді. Досконало прописаний статут Батуринського університету (1761) не знайшов практичного застосування. Лише на початку XIX ст., у 1805 р., розпочав свою діяльність Харківський, а дещо згодом, у 1834 р., відкрив свої двері для здобувачів освіти Київський університет.

Протягом усієї історії університети відігравали важливу роль у розвитку наукового, економічного й виробничого потенціалу, активно впливали на соціальний і політичний розвиток країн. На початку XIX ст. передова світова думка, аналізуючи стан і перспективи розвитку вищої освіти, форми й методи наукового викладання, дійшла важливого висновку: науковий працівник не просто лектор, який вчить за встановленим академічним часом певну кількість сторінок підготовленого лекційного матеріалу, де, може, існують і виховні моменти; істинний науковий працівник повинен бути і громадським діячем. Особливо чітко цю ідею сформулював Й. Г. Фіхте (1762–1814) у книзі "Про призначення вченого": "Учений переважно покликаний для суспільства; він, оскільки він учений, існує лише завдяки суспільству і для суспільства. Відтак, на ньому головним чином лежить обов'язок, переважно і в основному, розвивати в собі суспільні таланти, сприйняття і здатність передачі. Здатністьповідомлення необхідна вченому завжди, оскільки він володіє своїми знаннями не для самого себе, а для суспільства" (Гура, 2005, с. 10). Було чітко виділено й основні риси, які визначають успіх викладача вищої школи: творчі пошуки й досягнення, велика ерудиція та володіння матеріалом своєї науки, експериментальне мистецтво та його демонстрація, майстерність у викладенні матеріалу.

Перебуваючи у складі російської імперії, українські університети дотримувалися тієї традиції, яка стала провідною для вищої школи у XIX ст. – поєднання освітньої й науково-дослідної діяльності. Кожен університет мав свою видавничу базу, власну цензуру, яка контролювала всі опубліковані підручники. За Статутом 1804 р. університети ставали не лише навчальними, але й науково-дослідними центрами. Наукова робота була складовою їхньої діяльності. Створення лабораторій, кабінетів, обсерваторій, бібліотек тощо стало надійною базою для підготовки спеціалістів і для розвитку багатьох галузей науки. Розвитку досліджень сприяли й створені при університетах наукові товариства. У Статуті вказувалося, що "до особливих переваг університетів відноситься створення в його надрах вчених товариств", які повинні були "поширювати науки". Важливим для початку досліджень у закладах освіти став і розділ університетського Статуту, який визначав створення науково-матеріальної бази. Спеціалізовані допоміжні підрозділи (бібліотека, кабінети й лабораторії, астрономічна обсерваторія,

ботанічний сад, анатомічний театр, клінічний і хірургічний інститути, а також інститут повивального мистецтва) не лише давали змогу проводити заняття зі студентами, але й були місцем проведення наукових досліджень для "поширення наук і освіти". Хоча університетський Статут 1804 р. безпосередньо не фіксував обов'язків для професорів і решти викладачів вести дослідницьку роботу, він водночас висував до них такі вимоги, задовольнити які можна було лише постійно практикуючи наукову діяльність (Зербіно, 2001). У цьому документі зазначалося, що професори під час викладання курсу лекцій повинні були "поєднувати теорію з практикою у всіх науках, в яких це потрібно", а також мали бути обізнаними з усіма досягненнями науки, щоб "поповнювати свої курси новими відкриттями, зробленими в інших країнах Європи". А у зв'язку з тим, що у першій половині XIX ст. в російській імперії наукових закладів майже не існувало, розвиток тодішньої науки залежав від професорсько-викладацьких кадрів університетів. Поряд з читанням лекцій і проведенням практичних занять професори й викладачі університетів друкували дослідження та монографії, поєднуючи дві соціальні функції: навчальну й науково-дослідницьку, які перебували весь час у тісному зв'язку. Поєднання науки й навчання було важливим принципом вищої школи, який забезпечував їй подальший зв'язок із життям. Велике значення для розвитку науки в університетах мало створення факультетів, які до середини XIX ст. могли називатися "відділеннями". Розподіл на факультети зумовив розвиток багатьох галузей знань, а також сприяв створенню наукових шкіл (Переґуда, Пилипенко, & Лихолап, 2021).

Перші професори й викладачі українських університетів видавали невелику кількість наукових досліджень і монографій. Це було пов'язано зі становленням університетів і потребою забезпечувати студентів підручниками й іншою навчальною літературою. Згодом професор став синонімом самостійного дослідника, рушієм науки. Перші ж науково-педагогічні працівники не стільки самостійно розвивали науку, скільки поширювали наукові знання. Важливе місце в науково-педагогічній діяльності професорів займали актові промови, які вони традиційно виголошували на урочистих університетських зборах. Під час публічних виступів українські вчені мали змогу популяризувати свої ідеї й отримувати їхнє оцінювання з боку наукового товариства (Переґуда, Пилипенко, & Лихолап, 2021).

Поняття "наукова школа" є історичним. Елементи колективної форми наукової творчості виникли ще в античному світі. Прикладом стародавніх філософських шкіл з елементарною структурою ("учитель – учні чи послідовники") можуть бути Мілетська та Піфагорійська школи, школа Платона, школа Аристотеля (лікей), Олександрійська школа.

Наукові школи в сучасному розумінні виникли у XIX ст., коли внаслідок дії соціально-економічних факторів зближення науки з виробництвом набули поширення зміни в організації наукових досліджень, які зумовили домінуючі й необхідність колективних форм творчості для подальшого прогресу науки.

Існування шкіл у різних галузях наук без сумніву довело надзвичайну ефективність саме таких наукових об'єднань. Вони прокладають нові шляхи в науці, дають могутній поштовх у процесі наукового пошуку. Процес створення наукової школи досить складний і тривалий. Цілковито зрозуміло, що справжня наукова школа унікальна, суттєво відрізняється від загальної наукової спільноти та, багато в чому, є неповторною в історії науки.

Вона асоціюється не лише з ученим-лідером, а й з історичним часом, державною політикою та національними традиціями. До того ж сама школа, залежно від її загального напрямку та впливу непересічних особистостей, що до неї входять, може справляти великий вплив на розвиток наукової та суспільної думки.

Наукова школа є інтелектуальною, емоційно-цілісною, відкритою спільнотою вчених різних статусів, що під керівництвом лідера розвивають певний науковий напрям. Суттєвою ознакою наукової школи є одночасність реалізації функцій створення, поширення, захисту наукових ідей і знань, навчання молодих учених тощо. Це творчий колектив дослідників різних поколінь, об'єднаних загальною програмою і стилем дослідницької роботи, які діють під керівництвом визнаного лідера. Кожна наукова школа налічує мінімум три доктори наук за однією спеціальністю. Беззаперечним є положення, що наукову школу може створити лише вчений із яскраво вираженою креативністю – із новими думками та підходами, спроможний виконувати роль невтомного генератора гіпотез та ідей, здатний критично аналізувати й синтезувати результати досліджень. Така творча особистість – людина зі своїм особливим способом мислення, бажанням проникнути в сутність дисципліни й піти істотно далі, ніж його попередники та сучасники. Водночас такий лідер-творець має бути справжнім натхненником свого наукового колективу, який має здатність і бажання передавати власні наукові ідеї своїм учням. Д. Зербіно порівнює таку людину з гуру, який веде свою наукову паству й іде поперед неї та разом із нею (Зербіно, 2001). Він обов'язково має творчу фантазію (щоб визначити спочатку, що саме треба шукати, знайти тему), є водночас і "драматургом" (щоб створити план теми), і "режисером" (розставляє акценти, дає напрям пошуку, визначає послідовність), а також критиком і редактором. Лідер повинен бути видатним психологом, аби знайти працівників, які так само, як і він, здатні захопитися обраною проблемою дослідження.

Натепер наукова школа – форма організації колективної наукової праці співробітників НДІ, ЗВО, наукового центру тощо під керівництвом лідера школи, зазвичай відомого вченого та характеризується єдиною дослідною програмою, спільністю наукових поглядів і стилю наукової діяльності в конкретній галузі.

Відповідно до Положення про наукові школи Київського національного університету імені Тараса Шевченка, що введено в дію наказом ректора № 335-32 від 24 травня 2021 р., "колектив наукової школи формується відповідно до історичних традицій Університету, спрямованих на формування поколінь професійної, наукової та культурної еліти України" (<https://senate.knu.ua/wp-content/uploads/2021/.pdf>).

Затвердження наукових шкіл відбувається за рішенням Вченої ради Університету за поданням вчених рад факультетів/інститутів. Цьогоріч, у ювілейну 175-річницю кафедри педагогіки Шевченкового університету, відбувається визначна подія для університетської наукової спільноти (<https://senate.knu.ua/wp-content/uploads/2021/.pdf>). Уперше в Університеті за ініціативи докторки педагогічних наук, професорки, завідувачки кафедри педагогіки Алли Адамівни Марушкевич проходить документальне затвердження наукової педагогічної школи. Сподіваємось на позитивне рішення Вченої ради Університету в цьому питанні.

Варто зазначити, що це стало можливим завдяки діяльності всіх і кожного, хто в різні періоди працював на

кафедрі педагогіки й наповнював наукову кафедральну скарбницю ідеями та напрацюваннями.

Дослідники історії Київського університету виділяють на кінець ХХ ст. такі науково-педагогічні школи: дидактична (Я. Б. Резнік, С. Х. Чавдаров, А. М. Алексюк), історико-педагогічна (Г. Є. Жураківський, Й. Б. Селіханович, М. М. Грищенко), соціальної педагогіки (Л. Г. Коваль) (Різун, Тимошик, & Конверський, 2004). Імовірно, означені школи можна вважати науково-педагогічними напрямами діяльності кафедри педагогіки, оскільки немає документального підтвердження існування наукових шкіл.

Передумовами створення наукової педагогічної школи можна вважати й досягнення попередників і плідна праця колективу науково-педагогічних працівників кафедри педагогіки на сучасному етапі.

Суттєвим підґрунтям створення наукової педагогічної школи є напрацювання викладачів, які викладали дисципліни педагогічного спрямування з моменту відкриття кафедри педагогіки в Університеті св. Володимира. 1850 р. вважається офіційною датою запровадження курсу "Педагогіка" в освітній процес історико-філологічного, фізико-математичного та юридичного факультетів. Першим викладачем педагогіки став професор С. С. Гогоцький – випускник Київської духовної академії, доктор філософії та стародавньої філології, ординарний професор по кафедрі філософії університету св. Володимира. Серед наукового доробку професора С. С. Гогоцького виділяються науково-педагогічні праці: "Про історичний розвиток виховання і навчання у стародавніх народів", "Вступ до педагогіки" (1855), "Короткий огляд педагогіки або науки виховної освіти" (1879), "Щодо розвитку пізнавальних здібностей" (1868). Професор вбачав тісний зв'язок педагогіки з іншими науками, зокрема, з психологією, етикою, гігієною. Учений зробив спробу обґрунтувати категоріальний апарат педагогіки як науки. Зокрема, у "Філософському лексиконі" професор С. С. Гогоцький дав трактування педагогічних термінів: педагогіка, навчання, виховання, освіта, дидактика, методи навчання й ін. Ученому належить першість щодо структурування педагогіки як навчальної дисципліни (теорія виховання, дидактика, історія педагогіки) (Різун, Тимошик, & Конверський, 2004).

Значний внесок у розвиток педагогічної науки зробили викладачі кафедри педагогіки різних періодів. Скажімо, С. Х. Чавдаров почав працювати на кафедрі педагогіки у 1939 р. Йому належить створення першого підручника з педагогіки для закладів вищої освіти й оригінального систематичного курсу методики викладання української мови в середній школі. Автор близько 200 наукових праць, зокрема з історії педагогіки підручників з педагогіки, методичних посібників, С. Х. Чавдаров очолював кафедру з 1944 до 1962 р. (Різун, Тимошик, & Конверський, 2004).

Не менш важлива постать у формуванні педагогічної науки й навчальної дисципліни – М. М. Грищенко, науковий і навчально-методичний спадок якого нараховує 250 видань: монографії, підручники, методичні посібники тощо. Серед основних наукових праць – "Розвиток народної освіти на Україні в роки радянської влади" (1957), "Народна освіта в західних областях Української РСР" (1960). Микита Минович Грищенко вважається засновником досліджень із педагогіки вищої школи України радянського періоду. Він також обґрунтував трирівневу підготовку вчителя в закладі вищої освіти (Різун, Тимошик, & Конверський, 2004).

На сучасному етапі у складі кафедри педагогіки 11 науково-педагогічних працівників: три доктори

педагогічних наук, доктор психологічних наук, п'ять кандидатів наук, два доктори філософії в галузі освіти; п'ять професорів, три доценти. З 2013 р. кафедру педагогіки очолює докторка педагогічних наук, професорка Алла Адамівна Марушкевич.

Окрім освітньої складової, яка є пріоритетною, науково-педагогічні працівники кафедри плідно займаються науковою діяльністю, що уможливило ініціювати створення наукової педагогічної школи.

Щорічно колектив кафедри організовує і проводить наукові заходи: круглі наукові столи, наукові педагогічні читання, науково-теоретичні конференції, тематика яких є актуальною, сучасною і перспективною: "Академічна доброчесність: ідеї, погляди, теорії" (2024). "Навчання діяльністю, що уможливило ініціювати створення наукової педагогічної школи" (2023), "Наука, освіта, інновації: досвід дослідницьких університетів ЄС" (2022).

У 2015 р. було започатковано випуск наукового видання "Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогіка", яке є фаховим виданням категорії "Б" і виходить двічі на рік українською й англійською мовами. На сторінках журналу друкують наукові напрацювання і молоді (студенти магістратури, аспіранти), і досвідчені науковці, які працюють над проблемами розвитку сучасної освіти та науково-педагогічної думки у теоретичному, практичному й історичному аспектах. Журнал є своєрідним майданчиком, на якому здійснюють свої перші наукові кроки молоді дослідники під керівництвом науково-педагогічних працівників кафедри. Із 2017 р. "Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогіка" почав індексуватися міжнародною базою даних наукової інформації Index Copernicus. Існування на кафедрі наукового видання дуже важливо для публікаційної активності аспірантів, адже на кафедрі педагогіки здійснюється підготовка здобувачів на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти за освітньо-науковою програмою для докторів філософії в галузі знань А Освіта за спеціальністю А1 Освітні науки під керівництвом професорів А. А. Марушкевич, О. В. Плахотнік, Н. М. Кузьменко, Є. С. Спіцина.

Випускники аспірантури останніх років, доктори філософії О. А. Деркач, К. С. Тулін і кандидатка педагогічних наук О. В. Жихорська поповнили кафедральну наукову спільноту. Олександр Деркач захистив дисертацію на тему "Система забезпечення якості університетської освіти в умовах автономізації університетів у Польщі (кінець ХХ – початок ХХІ століття)" (2021 р., науковий керівник – проф. А. А. Марушкевич). Кирило Сергійович Тулін проводив наукове дослідження на тему "Розвиток середньої та вищої освіти національних меншин Румунії" (науковий керівник – проф. Н. М. Кузьменко), успішно захистив дисертацію у 2024 р. Молоді науковці є авторами наукових статей, методичних рекомендацій, розділів монографій у співавторстві, беруть активну участь у життєдіяльності кафедри педагогіки.

На кафедрі працюють кандидати педагогічних наук, доценти Н. І. Головка, М. В. Жиленко, Л. А. Левицька. Коло наукових інтересів Людмили Анатоліївни Левицької, авторки понад 135 публікацій (посібники, методичні рекомендації, термінологічно-понятійні словники, монографії, наукові статті): становлення й розвиток університетської освіти в Україні та за кордоном, інноваційні педагогічні технології у вищій школі, розвиток системи цінностей студентської молоді, гендерні підходи в системі вищої освіти України. У 1997 р. вона захистила кандидатську дисертацію "Розвиток географічної освіти в

університетах України (1945–1995)", нині працює над докторським дослідженням. Микола Володимирович Жиленко має базову військово-педагогічну освіту та професійну кваліфікацію викладача військової психології та педагогіки, захистив кандидатську дисертацію на тему "Педагогічні умови вдосконалення професійної підготовки у вищому військовому навчальному закладі" (1996). Із 2012 р. на посаді доцента працює кандидатка педагогічних наук, доцентка Наталія Іванівна Головка, авторка понад 120 наукових і науково-методичних праць, яка цікавиться такими питаннями як активізація пізнавальної діяльності студентів, удосконалення навчально-виховного процесу та методики викладання навчальних дисциплін, упровадження інноваційних педагогічних технологій у вищій школі, права освіта тощо.

Плідну наукову роботу на кафедрі здійснює кандидат педагогічних наук, професор Є. С. Спіцин, який опублікував понад 180 наукових праць, серед яких: 14 підручників, дев'ять монографій, більше 90 навчально-методичних посібників і понад 70 наукових статей. Такий потужний арсенал наукової продукції Євгенія Сергійовича викликає захоплення, у вченого десятки захищених дисертантів, натепер під його керівництвом здійснюють наукові дослідження троє аспірантів і здобувачів кафедри.

На кафедрі педагогіки відбувалося професійне зростання докторки педагогічних наук, професорки Н. М. Кузьменко, яка у 1995 р. вступила до аспірантури, а далі – асистентка, доцентка, докторантка, професорка кафедри педагогіки. У 2015 р. Надія Михайлівна захистила докторську дисертацію на тему: "Становлення та розвиток вищої освіти Чернігівщини (ХVIII–ХХ століття)" (науковий консультант – професор А. А. Марушкевич). У науковому доробку Н.М. Кузьменко понад 150 наукових праць. Вона є відповідальним редактором наукового видання "Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогіка", членом разових спеціалізованих рад і спеціалізованих рад із захисту дисертацій, за її керівництва захищено три дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії та кандидата педагогічних наук і здійснюється підготовка трьох аспірантів кафедри педагогіки.

Науковими інтересами докторки педагогічних наук, професорки О. В. Плахотнік є: підготовка фахівців з управління закладами освіти та з педагогіки вищої школи, професійно-педагогічна компетентність викладача ЗВО, модернізація системи вищої освіти та освітнього процесу в Україні та за кордоном, неперервна освіта. Ольга Василівна в університеті з 1984 р. – аспірант, асистент, доцент, докторант, професор кафедри педагогіки. Під керівництвом О. В. Плахотнік підготовлено й захищено чотири докторських і 28 кандидатських дисертацій. Вчена плідно співпрацює із закладами вищої освіти Казахстану, Узбекистану та Польщі, а також веде активну громадську діяльність. Ольга Василівна в різні роки була членом, головою спеціалізованих вчених рад при КНУ імені Тараса Шевченка, а також інших ЗВО, членом разових спеціалізованих рад.

Із 2013 р., як зазначено вище, очолює кафедру педагогіки докторка педагогічних наук, професорка А. А. Марушкевич. Вчена проводить наукові дослідження з: історії освіти і науки України та зарубіжжя; історії кафедр педагогіки класичних університетів України; етнопедагогіки; якості оцінювання роботи науково-педагогічних кадрів в Україні та різних країнах світу; вивчення персонального досвіду науково-педагогічної діяльності визначних постатей у галузі освіти; розвитку класичної української й зарубіжної літератури. Алла Адамівна

започаткувала в українській педагогіці новий напрям – огієнкознавство, неодноразово була організатором наукових і науково-практичних конференцій міжнародного та всеукраїнського рівнів, науково-педагогічних читань і "круглих" столів із проблем рідномовної освіти, навчання, виховання, управління освітньою галуззю; брала участь у радіо- та телепрограмах з питань рідномовної освіти, значущості науково-педагогічної спадщини Івана Огієнка й інших визначних особистостей у її розвитку. Під керівництвом А. А. Марушкевич підготовлено й захищено три докторських і вісім кандидатських дисертацій, зараз вона керує чотирма аспірантами та здобувачами кафедри педагогіки. Алла Адамівна проводить активну громадську діяльність: головний редактор наукового видання "Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогіка", член редколегії фахових журналів, член спеціалізованих рад, працювала як голова та член акредитаційних комісій. За загальною редакцією Алли Адамівни Марушкевич видано багато збірників наукових праць, посібників, монографій. За останні п'ять років кафедральною науковою спільнотою видруковано 135 одиниць наукової продукції, а це 27 – щорічно або в іншому вимірі, у середньому по 13 праць на кожного члена кафедри.

Дискусія і висновки

Короткий аналіз наукової діяльності членів кафедри педагогіки уможлиблює зробити висновок про те, що кафедра – це творчий колектив дослідників різних поколінь, об'єднаних загальною програмою та стилем дослідницької роботи, які діють під керівництвом визнаного лідера, представляють різні напрями педагогічної науки, об'єднані навколо кафедральної науково-дослідницької теми "Розвиток педагогічної освіти в класичних університетах", що характеризує її як наукову педагогічну школу. У діяльності наукової школи реалізуються такі основні функції: виробництво наукових знань (дослідження і навчання); поширення наукових знань (комунікація); підготовка обдарованих вихованців (відтворення).

Серед інших ознак наукової педагогічної школи Київського університету можна виділити такі:

- багаторічна наукова продуктивність, що характеризується як кількісними (кількість публікацій, посилань), так і якісними показниками (лідер і члени наукової школи є авторами фундаментальних наукових праць, членами редколегій провідних професійних журналів і збірників);
- збереження традицій і цінностей наукової школи на всіх етапах її становлення й розвитку, забезпечення спадкоємності в напрямках наукових досліджень, стилю наукової роботи;
- розвиток атмосфери творчості, новаторства, відкритості для наукових дискусій як у професійній пресі, так і в спілкуванні;
- об'єднання в наукову школу певного кола талановитих учених, постійне її поновлення обдарованими вихованцями – послідовниками лідера, здатними до самостійного пошуку;

- активна педагогічна діяльність (кількість здобувачів, аспірантів, докторантів, підручників, навчальних посібників, розробка нових курсів);

- офіційне визнання державою (науковою спільнотою) важливості наукових досліджень наукової школи (кількість докторів і кандидатів наук, докторів філософії, професорів, доцентів).

Джерела фінансування. Це дослідження не отримало жодного гранту від фінансової установи в державному, комерційному або некомерційному секторах.

Список використаних джерел

- Гніздзілова, О. (2014). Ідентифікація феномена "науково-педагогічна школа". *Педагогічні науки*, 60, 76–84.
- Гура, О. І. (2005). *Вступ до спеціальності "Педагогіка вищої школи"*. Центр навчальної літератури.
- Зербіно, Д. Д. (2001). *Наукова школа: лідер і учні (нова концепція)*. Євросвіт.
- Коновальчук, І. (2012). Роль наукових шкіл в інтеграції інноваційних освітніх процесів. У В. Кремень (Ред.), *Становлення і розвиток науково-педагогічних шкіл: проблеми, досвід, перспективи* (с. 51–64). Вид-во ЖДУ імені Івана Франка.
- Марушкевич, А. А., Жиленко, М. В., & Кузьменко, Н. М. (2018). *Професійно-педагогічна підготовка викладача*. У А. А. Марушкевич (Ред.). ВПЦ "Київський університет".
- Різун, В. В., Тимошик, М. С., & Конверський, А. Є. (2004). *Нариси історії Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Наша культура і наука.
- Перевода, Є. В., Пилипенко, О. Є., & Лихолап, А. О. (2021). *Науково-дослідна діяльність викладацького складу університетів наддніпрянської України у передреформений період XIX століття*. *Сторінки історії*, № 53, 54–77. <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/6cf4408a-d7a4-4436-ae93-c980e28b67ff/content>
- Хриков, Є. (2012). Чинники розвитку науково-педагогічних шкіл в Україні. У В. Кремень (Ред.), *Становлення і розвиток науково-педагогічних шкіл: проблеми, досвід, перспективи* (с. 69–75). Вид-во ЖДУ імені Івана Франка.

References

- Gnizdilova, O. (2014). Identification of the phenomenon of "scientific-pedagogical school". *Pedagogical Sciences*, 60, 76–84 [in Ukrainian].
- Gura, O. I. (2005). *Introduction to the specialty "Higher School Pedagogy"*. Center for Educational Literature [in Ukrainian].
- Konovvalchuk, I. (2012). The role of scientific schools in the integration of innovative educational processes. In V. Kremen (Ed.), *Formation and development of scientific and pedagogical schools: problems, experience, prospects: collection of scientific works* (p. 51–64). Publishing house of Ivan Franko State University [in Ukrainian].
- Marushkevych, A. A., Zhilenko, M. V., Kuzmenko, N. M. (2018). Professional and pedagogical training of a teacher. In A. A. Marushkevych (Ed.). VPC "Kyiv University" [in Ukrainian].
- Rizun, M. S., Tymoshyk, A. E., & Konversky, A. Y. (2004). *Essays on the history of the Taras Shevchenko National University of Kyiv*. Our Culture and Science [in Ukrainian].
- Pereguda, Y. V., Pylypenko, O. E., & Lykholap, A. O. (2021). *Scientific and research activities of the teaching staff of universities of Transdnipr Ukraine in the pre-reform period of the 19th century*. *Pages of history*, 53, 54–77 [in Ukrainian]. <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/6cf4408a-d7a4-4436-ae93-c980e28b67ff/content>
- Khrikov, E. (2012). Factors of development of scientific and pedagogical schools in Ukraine. In V. Kremen (Ed.), *Formation and development of scientific and pedagogical schools: problems, experience, prospects: collection of scientific works* (p. 69–70). Publishing house of Ivan Franko State University [in Ukrainian].
- Zerbino, D. D. (2001). *Scientific School: Leader and Students (New Concept)*. Eurosvit [in Ukrainian].

Отримано редакцією журналу / Received: 01.08.25
Прорецензовано / Revised: 10.09.25
Схвалено до друку / Accepted: 11.09.25

Nadiia KUZMENKO, DSc (Ped.), Prof.
ORCID ID: 0009-0008-8457-0292
e-mail: nadia21@knu.ua
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE SCIENTIFIC PEDAGOGICAL SCHOOL AT KYIV UNIVERSITY

Background. *The professional activity of university faculty is inherently multifaceted, encompassing teaching, methodological work, educational and organizational guidance for students, ongoing professional development, and scholarly research. Increasing attention is being given to the research dimension of academic work in higher education institutions. The purpose of this article is to analyze the conditions that have shaped the formation and development of the scientific pedagogical school at Kyiv University.*

R e s u l t s . *The study highlights the crucial role of higher education in creating an environment conducive to personal and professional development. Scientific schools are identified as effective forms of collaborative scholarly creativity and as important indicators of progress within a given scientific field. A review of the relevant literature has been conducted. The scientific pedagogical school at Kyiv University is characterized by several key features: long-standing research productivity, reflected in both quantitative indicators (publication output, citation impact) and qualitative achievements (the leader and members author fundamental scholarly works and serve on editorial boards of leading journals); preservation of traditions and values throughout all stages of the school's evolution, ensuring continuity in research directions and academic culture; cultivation of an atmosphere of creativity, innovation, and openness to scholarly debate, both in professional discourse and in academic communication; the formation of a cohesive community of talented scholars, continually replenished by gifted students and followers capable of independent inquiry; active pedagogical engagement (mentoring of degree seekers, supervision of postgraduate and doctoral students, authorship of textbooks and teaching materials, development of new courses); and formal recognition by the state and scientific community of the school's contributions (reflected in the number of Doctors and Candidates of Sciences, PhDs, professors, and associate professors associated with the school).*

C o n c l u s i o n s . *The scientific pedagogical school at Kyiv University fulfills key functions essential to the academic mission: the production of scientific knowledge (research and instruction); the dissemination of scholarly findings (communication); and the cultivation of talented young researchers (reproduction and continuity).*

K e y w o r d s : *scientific research, pedagogical scientific school, Department of Pedagogy, Kyiv University.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; або в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.